

Г. І. Нікалаенка, І. У. Таяноўская (Мінск), З. А. Смолер (Загалле)

ВАРЫЯНТЫ ЗАДАННЯЎ ТВОРЧАГА ХАРАКТАРУ НА МАТЭРЫЯЛЕ ТЭКСТАЎ- ВІНШАВАННЯЎ

Віншавальнае выказванне – этыкетна афарбаваны маўленчы твор, які істотна ўплывае на эмацыянальны фон і гарманізацыю ўзаемін паміж людзьмі і ўзыходзіць да старажытных, істаслаўных традыцый эпідэйктычнага красамоўства [5; 6]. Можна ў поўнай ступені пагадзіцца з даследчыкамі (у прыватнасці, такімі, як К. В. Удовіна [1]) у тым, што этыкетнае маўленчае значэнне віншавання ў камунікацыйнай практыцы выступае як *поліфункцыянальнае*, сумяшчаецца са значэннямі *вітання, камплімента, выказвання ўдзячнасці* і пад. Разам з тым апраўданасць тактыкі мінімальнай прысутнасці аўтара ў тэксце віншавання (аб ёй піша Н. В. Дудкіна [2]) калі і можна падкрэсліваць, дык хутчэй за ўсё ў дачыненні толькі да вельмі лаканічных і афіцыйных віншаванняў, якія паводле названай тактыкі робяцца больш нейтральнымі. Ва ўсіх астатніх выпадках віншавальны тэкст хутчэй насычаны суб'ектыўным пачаткам і паўстае як магчымасць для аўтара, не дамінауючы прысутнасцю ў тэксце, выявіць, аднак, свае пачуцці.

Вобразнасць у віншавальных тэкстах носіць сацыякультурна афарбаваны характар. Так, у беларускім віншаванні дарэчнай можа быць каларытная маўленчая формула-параўнанне накшталт *будзь здаровы, як дуб скарбовы/ рыжык баровы*. У рускамоўным маўленні зычаць *сибирского /богатырского здоровья* (жартоўна і размоўна, па-сяброўску могуць таксама пажадаць быць здаровым, нібыта вялікія і дужыя жывёліны – *как бык, медведь* альбо *слон*). Па-туркменску можна нярэдка пачуць пажаданне усмешкі, якая ніколі не згасае. Па-кітайску асабліва часта параўноўваюць здароўе са станам вечназялёных дрэваў (*祝你松柏常青, 永沐春风* – адпаведны пераклад: *няхай кіпарыс вечназялёны заўсёды купаецца ў вясновым ветры; 寿比南山不老松* – *даўгалецця, як у хвоі, што не старэе*), а шчасце – з Паўднёва-Кітайскім морам /*祝您福如东海长流水*, рэчаісная плошча якога – больш за 3 мільёны 500 тысяч квадратных кіламетраў.

Сэнсава-стылістычны механізм віншавання можа прадугледжваць разгортванне праз ампліфікацыю, дадаткова, у форме паралелізму насычаную іншымі сродкамі і прыёмамі выразнасці. У якасці задання творчага характару, методыку канструявання якіх плённа распрацоўвае прафесар

А. Д. Кароль [гл., у прыватнасці, 3], магчымае даканструяванне аднароднымі элементамі альбо эпітэтамі і параўнаннямі, напрыклад:

“Шчодры год. Уявіце, што асобныя словы ў віншаванні пры наборы тэксту часткова не захаваліся. Дапоўніце сказы выразнымі азначэннямі (эпітэтамі), каб не сапсаваць настрой.

Няхай год будзе шчодрым на ___?___ моманты і ___?___ дасягненні, ___?___ сустрэчы і ___?___ сюрпрызы, ___?___ навіны і ___?___ надзеі.

___?___ свята і ___?___ настрою!”

Уносяцца эпітэты, якія ў слабейшым па ўзроўні класе даюцца для даведак, напрыклад: *светлы, высокі, прыемны, незабыўны, радасны, добры, цудоўны, яскравы, чароўны і г. д.*

Падобнае па ўнутранай логіцы заданне можа быць сканструяваным на вершаваным матэрыяле /бурыме, якім калісьці захапляўся А. Дзюма-бацька, робіцца асновай для творчага задання /:

“Гульня для паэтаў”. На некалькі хвілін уявіце сябе паэтам. Дапоўніце верш параўнаннямі па апорных рыфмах.

Што ___?___ і ___?___, ___?___ адкрыццё –

Няхай для цябе такім будзе жыццё!

(Магчымы прыклад выканання:

Што казка і слодыч, шчаслівых дзівос адкрыццё –

Няхай для цябе такім будзе жыццё!)

Паралелізм у віншаваннях робіцца эфектыўнай падставай для адпрацоўкі тых лексічных і сінтаксічных сродкаў, якія паўтараюцца. Напрыклад, да вывучэння азначальных сказаў могуць мець актуальнасць наступныя канструкцыі:

“Асаблівы зрок. Вера, Надзея, Любоў – гэта і імёны, і вельмі значныя духоўныя паняцці. Дадайце у сказы прыслоўі, дарэчныя па змесце.

Тыя, хто жыве надзеяй, бачаць далей. Тыя, хто жыве любасцю, бачаць ___?___ (глыбей). Тыя, хто жыве верай, бачаць ___?___ (па-іншаму – у зусім іншым святле). Мы зычым вам заўжды бачыць свет вачыма надзеі, любасці і веры”.

Эфектыўным імпульсам для разгортвання тэксту служаць з’явы *інтэртэкстуальнасці*, якія таксама могуць творча рэканструявацца:

“Найлепшая дарога. Уявіце, што ў адным з віншаванняў прагучалі наступныя словы:

Вядомы афарызм класіка беларускай літаратуры: “Добра быць у дарозе, якую ___?___(ты сам сабе выбіраеш)”. Менавіта такой, і лёгкай, і спрыяльнай дарогі, мы зычым сённяшнім нашым выпускнікам”.

Узнавіце працяг сказа. Адзначце разнавіднасць даданай часткі”.

“Жыццё і быццё. Уявіце, што ў адным з віншаванняў прагучалі такія словы:

“Мне здаўна падабаецца афарызм Маркеса: “Жыццё – не тыя дні, што прайшлі, а тыя, што ___?___ (запомніліся)”. Гады, праведзеныя разам да выпуску, дакладна запомняцца ўсім нам”.

Працягніце сказ-супрацьпастаўленне”.

“У час залатых завей. Уявіце, што ў адным з віншаванняў прагучалі наступныя словы:

“Восень – ___?___, ___?___ (апошняя, найчароўнейшая) усмешка года”. І сёння мы вітаем людзей, якія дораць нам сваё душэўнае святло і ўсмешкі”.

Дапоўніце гэты сказ азначэннямі, якія створаць святочны настрой”.

Выслоўе Уільяма Калена Брайянта (1794–1878), рэдактара газеты “New York Post”, паэта і журналіста XIX стагоддзя, пры гэтым прыводзіцца як крылатае, без дакладнай спасылкі.

Праца з падобнымі кантэкстамі арганічна спалучаецца з актуалізацыяй семантычных і правапісных /пунктуацыйных/ уласцівасцяў простаі ці ўскоснай мовы.

Пры паўтарэнні марфалагічных асаблівасцяў прыслоўяў магчыма звярнуцца для дапаўнення перакладнога сказа-афарызма, які таксама належыць Г. Г. Маркесу і мае 7 сэнсавых лакун:

“Наш ідэальны суразмоўца. “Вялікі поспех – знайсці ў жыцці чалавека, на якога ___?___ глядзець, ___?___ слухаць, ___?___ распавядаць, ___?___ маўчаць, ___?___ смяяцца, ___?___ згадваць і ___?___ чакаць сустрэчы” – так калісьці сказаў калумбійскі класік. Менавіта такім чалавекам для нас усіх зрабіліся Вы”. Дапоўніце першы сказ-“загадку” з дапамогай прыслоўяў”.

Выніковы сказ у аўтарскай рэдакцыі: “Вялікі поспех – знайсці ў жыцці чалавека, на якога *прыемна* глядзець, *цікава* слухаць, *захоплена* распавядаць, *няцяжка* маўчаць, *шчыра* смяяцца, *зачаравана* згадваць і *нецярыліва* чакаць сустрэчы”.

Асобныя заданні могуць звязваць тэкставы бок віншавання і яго афармленне, напрыклад, дапаможнае заданне ў дачыненні да віншавання са з’явай аднароднасці: “*Я працую дызайнерам. Уявіце, што вы – дызайнер навагодняга афармлення актавай залы. Якім чынам вы прапанавалі б размясціць фрагменты дадзенага тэксту-віншавання і чаму: а) на сняжынках; б) унутры навагодніх ёлачных шароў; в) замацаваўшы на навагодняй святочнай гірляндзе ў форме зорак; г) неяк інакш?*”

Выкарыстанне пры навучанні віншаванням творчых заданняў адкрытага тыпу дазваляе стварыць спрыяльныя ўмовы для такіх унутраных здзяйсненняў асобы, як узаемазвязанае развіццё камунікацыйнай, моўнай і сацыякультурнай кампетэнцыі, павышэнне этыкетнай культуры, раскрыццё творчых здольнасцяў навучэнца.

У адказе на віншаванні дарэчна гучаць наступныя семантычныя элементы: **1)** выказванне ўдзячнасці і іншых станоўчых эмоцый (напрыклад, прызнанні, прыемнага здзіўлення), прызнанні ва ўласных пачуццях; **2)** пажаданні даброт у адказ (пажадана адпрацаваць адпаведнасць паказчыкаў са значэннем ступені: *рус. вдвойне, тройне* → *бел. удвая, утвая*; *рус. многократно; высокое, книжное сторицей, стократ* → *бел. шматкроць; сто разоў*); **3)** прапаноўванне кампліментаў; **4)** пасведчанне шчырасці выказвання (*Дзякую, ад усяго сэрца і душы*); **5)** спадзяванне на далейшую сустрэчу і пад.

Літаратура

1. Вдовина, Е. В. Поздравление и пожелание в речевом этикете: концептуальный и коммуникативный анализ: автореф. ...канд.филол.наук: 10.02.01 / Е. В. Вдовина; Гос. ун-т рус. яз. им. А. С. Пушкина. – М., 2007. – 24 с.
2. Дудкина, Н. В. Речевой жанр "поздравление" в русской и американской лингвокультурах: автореф. ...канд.филол.наук: 10.02.19 / Н. В. Дудкина; Юж. федер. ун-т]. – Ростов н/Д, 2011. – 17 с.
3. Китайские поздравления и пожелания [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sadpanda.cn/archives/9833>. – Дата доступа: 31.08.2019.
4. Король, А. Д. Филология. Журналистика. Эвристические (открытые) задания участников оргдеятельностного семинара “Методика обучения через открытие: как обучать всех по-разному, но одинаково” / под ред. А. Д. Короля. – Минск: БГУ, 2018. – 71 с.

5. Практикум по истории риторики / Л. А. Мурина, Т. В. Игнатович, И. В. Николаенко (Таяновская) [и др.]. – Минск: БГУ, 2003. – 162 с.
6. Риторика: курс лекций / Л. А. Мурина [и др.]. – Минск: БГУ, 2002. – 175 с.
7. Саўко, І. Э. Калі ласка! Дзякуй! Добры дзень!: Да вывучэння тэмы “Маўленчы этыкет” / І. Э. Саўко, У. П. Саўко // Роднае слова. – 1998. – № 7. – С. 83–89.
8. Солахаў, А. В. Навучанне маўленчаму этыкету: Даведачныя матэрыялы / А. В. Солахаў. – Мазыр : МДПУ імя І. П. Шамякіна, 2014. – 75 с.
9. Шапялёвіч, Т. В. «Прыміце найлепшыя пажаданні» / Т. В. Шапялёвіч, Л. А. Худзенка // Пачатковая школа. – 1996. – № 5–6.